

rozhovor

Učíme se od ozvěny

Od 10. února do 4. dubna 2012 se znovu připomíná Skupina česko-slovenských surrealistů, a to velkou výstavou na pražské Staroměstské radnici. Přehlídka dostala název *Jiný vzduch*, zúčastnilo se jí pětatřicet českých a slovenských umělců a stejný počet autorů ze zahraničí. Většinu vystavených děl zachytil stejnojmenný katalog, uspořádaný jako pestrá antologie; publikaci připravili Bruno Solařík a František Dryje. K tématu přinášíme rozhovor s básníkem a fotografem Bruno Solaříkem.

Výstava je retrospektivou čili bilancí. Surrealismus je jiný vzduch. V čem je jiný dneska? Řekněme od výstavy *Třetí archa* před dvaceti lety.

V normalizačním dvacetiletí 1970–1989 se propojily dva důrazy předchozích fází československého surrealismu: fáze „touhy“ dominovala třicátým letům, fáze „protestu“ zase letům padesátým a šedesátým. Propojení touhy a protestu do spojitě aktivity jménem „surrealistická fenomenologie imaginace“ bylo pro sedmdesátá a osmdesátá léta výraznou předností. Ale stále zde působila potřeba neustále něco „modelově“ zobecňovat v tradici teigovské „vývojové linie“, to jest linie odněkud někam, výš a výš. Tahle tradice se v uplynulém dvacetiletí ztrácela pod něžným tlakem rozevírání nůzek mezi vnímáním reality a vnímáním snu. Nešlo už o ideově podmíněný vývoj „odněkud někam“, ale o životodárný a samovolný rytmus „tam a zpět“. Poznání, že nadrealita je obsažena v samotné realitě, je v posledním dvacetiletí živeno zkušeností, že takovou realitu vlastně netřeba

nijak upravovat, ba ani vytrhovat její trsy z kontextu — že zkrátka sama způsobuje závrať.

Na druhé straně, to jest v oblasti snu a volné imaginace, se tvůrci už úplně přestali vázat ideovými mezemi a plně se ponořili do tvorby intimních mytologií se vším všudy, i s rituály a vztyčováním fetišů. Kateřina Piňosová to vyjádřila citací výroku jedné Mexičanky, podle které magie funguje, ale funguje především proto, že to není žádná magie, nýbrž skutečnost sama.

Zvláštností českých a slovenských surrealistů — vlastně to platí i v mezinárodním měřítku — je v počátcích hnutí naprosto nemyslitelná schopnost a zřetelná tendence k domluvě, k určité programové a intelektuální shodě. Je to důsledek nastavení, zralosti surrealismu jako umělecko-filosofického systému? Nebo surrealisty jen docela obvykle stmeluje zdravý rozum? Tedy při pohledu na fantasmagorickou realitu současné pozdní doby?

Zralost systému, to je sousloví, které se k surrealismu snad ani nehodí. Možná se mnou někteří surrealisté nebudou souhlasit, ale podle mě není surrealismus žádný pevný a hotový umělecko-filosofický systém. Ve svých autentických polohách je to prostá metodika imaginativní zkušenosti, která se dynamicky projevuje v jisté konfliktní souhře — v souhře neřízeného myšlení a kritického vědomí. Jinými slovy: větší vzájemná shoda je v česko-slovenském surrealismu opravdu spíš věcí rozumné úvahy a společné tvůrčí zkušenosti než výsledkem jakési rádoby „systémové zralosti“. Koneckonců jde o jednotu v akci a ve sdílené tvůrčí inspiraci, nikoli v diskusi. Ostré vnitřní polemiky

patří k surrealismu, stejně jako ke každé kolektivní činnosti, která nechce uzrát až k hnilobě.

V katalogu výstavy píšete o tom, že základním předpokladem surrealistické činnosti je defenestrace „předpojatých idejí“. A zdůrazňujete jako nejdůležitější princip tvorby naprostou absenci pravidel. Cílem, nikoli prostředkem je podle vás vyjádření, komunikace. To je srozumitelná obecná charakteristika, myslím, že nejen mně sympatická. Naplňuje se v praxi? Teď se tedy naplňuje výstavou, ale jak pociťujete její naplňování v běhu času, třeba za uplynulých dvacet let, vy sám?

Naplňování charakteristiky... Kdyby se nějaká charakteristika musela nejdříve intelektuálně vytýčit a následně pak teprve naplňovat v praxi, byla by to zase jedna z těch „předpojatých idejí“, které mají letět z okna jako první. Ve skutečnosti je ta charakteristika naopak až výsledkem, nikoli zdrojem. Je výsledkem nezaujatého pozorování samovolné tvůrčí praxe mnoha autorů posledního dvacetiletí, stejně jako řady surrealistů dřívějších období. A to vlastně až k Bretonovi, který ostatně nechápal tvůrčí osobnost jako talentovaného génia, nýbrž jako „němé shromaždiště ozvěn“. Je to především ozvěna, co nezná estetických ani morálních pravidel. Fyzikální zákony jsou pro ni vším, lidmi vymyšlené zákony ničím. Učíme se od ozvěny. Řekl bych, že i to kritické vědomí, typické pro surrealisty, se zdvíhá spíš z intuitivního vystižení hrozeb a nástrah, věčně visících lidem nad hlavou, než ze zdárného absolvování „stručného kurzu surrealistické ideologie“. V běhu času se ovšem ta tvůrčí a kritická zkušenost stvrzuje

ve střetu. Řekl bych, že se tady dá mluvit o střetu toulavého psa se psem baskervillským. O střetu čiré zkušenosti s fosforeskujícími doktrínami, které někdy straší i v mediálním světě samotného surrealismu, nemluvě o mediálním světě kolem něj.

Shodneme se, že právě takhle a navzdory sebevědomým představám postmoderny a školet, která ho odkazuje do bretonovsko-nezvalovské historie a čítanek, má v sobě surrealismus takovou energii, že přežívá ostatní -ismy? Nevypadá to, že by se chystal do rakve. Ale překvapují mě pořád ta klišé o vyčpělosti, která obvykle vypouštějí lidi, kteří o současném surrealismu moc nevědí. Jak se s touhle povrchností vyrovnáváte?

Netřeba se s tím vyrovnávat. Vyrovnává se to samo. Příroda vítězí.

Do rakve se nechystá nikdo a pak se každý diví, když nad ním začnou zatloukat víko. Surrealismus je vůči tomuhle nebezpečí imunní, protože je sám něco jako rakev. Pohřbívají se v něm iluze. A jeho zkušenost se zázraky touhy a odporu spočívá mnohem pevněji a hlouběji v zemi než povrchně vrtkavé povědomí o snech a o umění, jak je média přináší domácnostem a fakulty studentům.

V dětství jsem četl brožované rodokapsy. Jeden se jmenoval *Rakve útočí*. Pojednával o ponorkové válce, ale na tom nesejde. Když jsem ten název fascinovaně a nevěda proč přijal za svůj, tehdy jsem se asi stal surrealistou.

Nuže, čím víc nás budou zatloukat, ať už z neznalosti nebo ze zlého úmyslu, tím strašnější sbory čínorodých rakví si proti sobě budou vydupávat ze země. Tahle duchařská výhrůžka ovšem patří jen a jen intelektuálům a noviná-

řům. Řemeslník z truhlářské dílny nebo padělatel psích rodokmenů chápou metodiku surrealismu ihned poté, co bez zbytečných cizích slov a novinářských klišé uslyší lidskou řeč o tom, jaká je to vlastně všechno legrace, a zároveň jaká je to vážná věc. O tom, že nad básní nebo kresbou se nepřemýšlí, nýbrž se jim naslouchá, jako se naslouchá dešti. Jinými slovy — ihned po zjištění, že na surrealismu není nic „istického“. Že je to sen skutečnosti a skutečnost snu. Že je to život sám.

Zavilý filosof či žurnalista — tihle géniové předpojatých idejí — nepochopí nic, dokud je z mediální hypnózy neprobudí smějící se rakev. A to už bývá pozdě.

Ptal se **Zdenko Pavelka**